

ارزیابی اثرات تجارت مرزی بر شاخص‌های جمعیتی سکونتگاه‌های روستایی بازارچه مرزی تمرچین

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

 <https://doi.org/10.22067/pg.2022.71806.1077>

پژوهشی

تانیا سانیار (کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران).

taniyasaniyar@gmail.com

ناصر سلطانی (دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران. نویسنده مسئول)

n.soltani@urmia.ac.ir

حسن حیدری (استادیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران).

ha.heidari@urmia.ac.ir

چکیده

یکی از مهم‌ترین عوامل تحرک جمعیت در نواحی مرزی عامل اقتصادی است. هدف این پژوهش، بررسی میزان اثرگذاری تجارت مرزی بر شاخص‌های جمعیتی سکونتگاه‌های بازارچه مرزی تمرچین پیرانشهر می‌باشد. پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و به شیوه میدانی و در قالب پرسشنامه، به بررسی این موضوع پرداخته است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای ۵ بعد اصلی تحقیق نشان دهنده بازتاب بیشتر ابعاد سیاسی بر تحولات جمعیتی در منطقه مورد مطالعه با امتیاز ۳.۴۳ بوده است. در رده‌های بعدی بازتاب‌های اقتصادی با امتیاز ۳.۲۹، جمعیتی با امتیاز ۲.۸۶، اجتماعی ۲.۵۷، کالبدی ۲.۲۵ به ترتیب امتیاز از اهمیت بیشتری برخوردار بوده‌اند. با توجه به نتایج مورد اشاره در بخش یافته‌ها، توسعه تجارت مرزی در سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه، تأثیر مثبتی بر تثبیت و رشد جمعیتی این سکونتگاه‌ها نداشته است و از جمله دلایل این امر، فقدان زمین‌های تثبیت جمعیت در این سکونتگاه‌ها از جمله زمین‌های زیرساختی، خدماتی و رفاهی می‌باشد. اما بر اساس نتایج به دست آمده از آزمون‌های پژوهش، تجارت مرزی بر روی مؤلفه‌های اجتماعی و سیاسی تأثیر مثبتی داشته و بر بهبود کیفیت و تحرک زندگی سکونتگاه‌های روستایی در اثر تجارت مرزی موثر واقع شده است.

واژگان کلیدی: شاخص‌های جمعیتی، تجارت مرزی، تمرچین، پیرانشهر

مقدمه

مرز از جمله مفاهیمی است که در عرصه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و جغرافیایی کاربردهای متفاوت پیدا می‌کند. مرز به دو مفهوم عینی مانند مرزهای رسمی کشورها و یا ذهنی به کار می‌رود مانند مرزهای عقیدتی (Hensen, 1978). در این بین آمایش مناطق مرزی نیازمند توجه ویژه به مهم‌ترین مزایا و قابلیت‌های موجود در این

نواحی است که با بهره‌گیری از این قابلیت‌ها بتوان در ارتقاء شاخص‌های کالبدی، اقتصادی و جمعیتی منطقه از آن‌ها استفاده کرد. مناطق مرزی همواره با محدودیت‌ها و ضعف‌هایی همراه بوده‌اند که با بررسی اجمالی مناطق مرزی در مقایسه با مناطق مرکزی کشور، می‌توان به ضعف‌هایی عمده، از جمله انزوای جغرافیایی مناطق مرزی، دوری از قطب‌های صنعتی - اقتصادی، قرار گرفتن در حاشیه و پیرامون، و توسعه‌نیافتگی در ابعاد مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی نسبت به مناطق مرکز کشوری دست‌یافت (Hansen, 1975: 823). از آنجاکه این مناطق به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه‌نیافته شناخته می‌شوند و این حاشیه‌ای بودن می‌تواند معلول شرایط جغرافیایی مناطق مرزی باشد (Jones & Wild, 1994: 263)، به دلیل واقع شدن در مناطق پیرامونی و دور از مرکز، اولاً مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرند؛ زیرا امکان بهره‌برداری از امکانات این نواحی کمتر از نواحی مرکزی استان مورد توجه قرار می‌گیرد و ثانیاً به دلیل بی‌توجهی، حداقل منابع موجود این مناطق نیز به سود مناطق مرکزی یا مناطق نزدیک به آن تمایل می‌یابند (Pena, 2005, 286). همچنین، وجود شباهت‌های زبانی، فرهنگی و اعتقادی از ویژگی‌های مناطق مرزی است که می‌تواند هم مانع و یا هم عاملی تقویت‌کننده در برابر توسعه و سرمایه‌گذاری‌های موجود به شمار رود (Topaloglou et al, 2006 : 24).

در این راستا، سکونتگاه‌های روستایی حاشیه مرز از جمله مناطق مهم و استراتژیک برای کاهش مشکلات مرزها بشمار می‌آیند و اگر به شیوه مطلوب ساماندهی شوند، می‌توانند تا حد بسیار زیادی در کنترل مناطق مرزی مؤثر بوده و مشکلات این مناطق را به حداقل برسانند. شناخت پتانسیل‌ها و نقاط ضعف نواحی هم‌جوار با مرز می‌تواند بهترین رویکرد در راستای توسعه فضایی مناطق روستایی مرزی به شمار آید. چنانچه این توسعه متناسب با شرایط جغرافیایی، فرهنگی و اقتصادی باشد، شکوفایی اقتصادی را به دنبال دارد و نمود کالبدی این شکوفایی بر شکل نواحی مرزی جلوه‌گر خواهد بود. این اقدامات توسعه روستایی نواحی مرزی را از حالت بی‌برنامگی و انفکاک فعالیت‌های روستائیان از برنامه‌های دولتی ممانعت خواهد کرد و توسعه گام‌به‌گام و در راستای رویکرد توسعه از پایین به بالا، قوانین جاری کشور و اسناد توسعه‌ای ظهور خواهد کرد (کامران و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱۰).

بنابراین بررسی تأثیرات و نقشی که مناطق و یا سکونتگاه‌های روستایی واقع در پیرامون بازارچه‌هایی نظیر ترمچین در ویژگی‌های جمعیتی، اقتصادی و فعالیتی منطقه دارند، دارای اهمیت فراوانی است و می‌تواند اثرات متفاوتی علاوه بر معیشت و کیفیت زندگی جامعه روستایی در ارتقای شاخص‌های توسعه منطقه‌ای کشور مؤثر باشند. به‌عبارتی دیگر در استان آذربایجان غربی به دلیل تفاوت‌های منطقه‌ای که بین شهرستان‌های استان و مرکز استان وجود دارد به‌ویژه در مناطق مرزی، همواره با مهاجرت به سمت نواحی مرکزی همراه بوده و این روند مهاجرت مشکلات عدیده‌ای را در ساختار جمعیتی مناطق به وجود می‌آورد. بنابراین در پژوهش حاضر ضرورت بررسی عوامل مؤثر بر تحولات جمعیتی مناطق روستایی بررسی می‌شود که با توجه به تأثیر زیاد اقتصاد نسبت به سایر موضوعات، ضرورت نقش بازارچه‌های مرزی بر شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و جمعیتی روستاهای پیرامون مرز ترمچین به‌عنوان محدوده مورد مطالعه

تحقیق موردتوجه قرار می‌گیرد. در این پژوهش تلاش می‌گردد که اثرات تجارت مرزی بر شاخص‌های جمعیتی نواحی مرزی استان آذربایجان غربی در محدوده مرز ترمچین پیرانشهر تبیین و تشریح گردد. بر این اساس، دو فرضیه اصلی مورد بررسی در این پژوهش عبارتند از:

- به نظر می‌رسد، فعالیت‌های تجاری در مناطق مرزی مورد مطالعه، تأثیر مثبت در تثبیت و رشد جمعیت سکونتگاه‌های روستایی این مناطق داشته است.

- به نظر می‌رسد، فعالیت‌های تجاری در مناطق مرزی مورد مطالعه، باعث بهبود شاخص‌های سیاسی، اجتماعی، کالبدی و اقتصادی این مناطق شده است.

نویسندگان یادآور می‌شوند که وجه تمایز این مقاله با سایر مطالعات صورت گرفته در حوزه مرز و مناطق مرزی، محوریت ارتباط بین شکلی از فعالیت‌ها و اقدامات توسعه‌ای یعنی تجارت مرزی با شاخص‌های جمعیتی و دموگرافیکی مناطق و سکونتگاه‌های شهری و روستایی مرزی می‌باشد. به عبارتی، در بسیاری از مطالعات داخلی (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۲؛ ولیقلی‌زاده، ۱۳۹۵؛ طالشی، ۱۳۹۷) و همچنین در مطالعات خارجی مورد بررسی (Lewczuk and Ustinovichius, 2015; Wilson, 2015; Wan, 2017, Van den and et al, 2018) به تاثیر اقدامات و فعالیت‌های توسعه‌ای در مرز و مناطق مرزی بر روی شاخص‌های توسعه اقتصادی-اجتماعی و کالبدی-فضایی پرداخته شده است؛ اما این مطالعه، بر تاثیر اقدامات و فعالیت‌های توسعه مرزی با محوریت بازارچه مرزی بر روی شاخص‌های جمعیتی و دموگرافیکی تمرکز دارد.

مبانی نظری

به محض اینکه یک منطقه مرزی و یا خط مرزی شکل گرفت، می‌تواند نه تنها منظره طبیعی را که جزئی از آن به شمار می‌رود؛ بلکه عمران و سیاست‌های کشورهای مجاور را نیز تحت تأثیر قرار دهد. مرز به تنهایی دارای یک نقش است و آن تحدید حدود منطقه‌ای است که در داخل آن، یک نوع قدرت اعمال می‌شود؛ اما دولت‌ها سعی می‌کنند نقش‌های دیگری هم مثل مهاجرت، تجارت، بهداشت و ... را در منطقه اعمال کنند؛ حتی تمرکز بیش از حد نقش‌های دولت در مرز می‌تواند نماینده تغییرات در سیاست‌های خارجی باشد. در یک تقسیم‌بندی کلان، کارویژه مرزهای بین-المللی کشورها به دو بخش مرز به عنوان مانع و مرز به عنوان عامل پیوند دهنده می‌باشد.

منظور از کارکرد مانعی یا بازدارندگی مرز، تأثیر منفی چنین شرایطی بر تعاملات مرزی میان دولت‌ها و ملت‌هاست. معمولاً مرزها به عنوان مانعی دیده می‌شوند که از یکپارچگی و جریان‌ات بالقوه میان مرزی جلوگیری می‌کنند و فاصله نسبی میان دو طرف مرز را افزایش می‌دهند. در نتیجه حجم تبادلات اقتصادی و اجتماعی در طول مرز در مقایسه با داخل سرزمین خیلی پایین‌تر است (Laine, 2006: 25). برای مثال، بروکر برآورد می‌کند که به دلیل وجود مرز میان کشورهای

اتحادیه اروپا، حجم تجارت تا حدود یک پنجم کاهش یافته است (Topaloglou, 2009: 118). به تعبیر ریتولد (۲۰۱۲) باعث گسستگی پیوندهای میان سکونتگاه‌های دو طرف مرز می‌شوند (Rietveld, 2012: 151) و در نهایت مناطق مرزی ویژگی مناطق منزوی و پیرامونی به خود می‌گیرند. با برقراری مرز بین دو کشور، فضاهایی که به یکدیگر متصل‌اند و تداوم فضایی را تأمین می‌کنند، از یکدیگر می‌گسلند و حاشیه‌ای می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن، علت اصلی عقب‌ماندگی این نواحی است (محمدپور و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۵۴). فانیشتاین و دجانی دائودی معتقدند زمانی که تعامل میان مرزی محدود می‌شود، مردم از یکدیگر جدا می‌شوند، تبادل کالا، خدمات و ایده و نظرات به حداقل ممکن می‌رسد، تهدیدات ناشی از خشونت زودهنگام پدیدار می‌شود و ساکنان دو طرف مرز از آشنایی با میراث‌های فرهنگی و مذهبی محروم می‌شوند و در نتیجه از درک احساسات یکدیگر بی‌نصیب می‌شوند (Feinstein and Dajani Daoudi, 2000: 28).

مثال‌های متعددی وجود دارد که نشان می‌دهد بسته بودن مرزها در اغلب موارد منجر به عقب‌ماندگی اقتصادی مناطق مرزی می‌شود. بوروکراسی‌های اداری، تعرفه‌های گمرکی و قوانین و مقررات دست و پاگیر منجر به شکل‌گیری شرایطی می‌شود که به واسطه آن فرصت‌های محدودی برای استفاده از صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس و تقسیم‌کار وجود خواهد داشت. بنابراین اقتصاد منطقه بسته‌تر، شرکت‌ها کوچک‌تر و رقابت کمتری نیز وجود خواهد داشت. اقتصاددانان از این نوع مرزها به‌عنوان مانع تجارت بین‌المللی یاد می‌کنند. نتایج چنین مرزی این است که میزان روابط اقتصادی مناطق مجاور به‌طور ناگهانی جایی که مرز غیرقابل نفوذ است، به شدت افت می‌کند (Stiller, 2003: 5). به‌طوری‌که شهرهای مجاور این نوع مرزها، مسیر بسیار سختی برای توسعه و رشد اقتصادی پیش رو دارند (Brzosko-Sermak, 2007: 76). وجود چنین شرایطی همراه با موقعیت حاشیه‌ای این مناطق در جغرافیای سرزمین، مناطق و سکونتگاه‌های مرزی را به نواحی پیرامونی در ابعاد مختلف اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی و سیاسی تبدیل می‌کند و به توزیع ناعادلانه قدرت اقتصادی-اجتماعی و سیاسی در سطح کشور دامن می‌زنند.

محققان متعددی در مورد معیارهای شناخت و اندازه‌گیری میزان کارکرد بازدارندگی مرز و به‌عبارت‌دیگر تحول کارکرد بازدارندگی مرز سخن گفته‌اند. برای مثال به اعتقاد ریتولد (۲۰۰۱) مهم‌ترین نشانه‌ها و دلایل کارکرد بازدارندگی مرز عبارت است از: ۱- زیرساخت‌های ضعیف حمل‌ونقل و ارتباطات بین‌المللی، ۲- هزینه بالای حمل‌ونقل، ۳- اولویت مصرف‌کنندگان به مصرف کالاهای داخلی، ۴- مداخله دولت به انواع مختلف در منطقه و ۵- نبود اطلاعات و آگاهی مردم در مورد کشورهای همسایه و خارجی (Rietveld, 2001: 5). پسچل معتقد است که علاوه بر هزینه‌های حمل‌ونقل و هزینه‌های ناشی از فاصله، تفاوت‌های فرهنگی و زبانی و تفاوت در وضعیت اجتماعی و سیاسی زندگی ممکن است به‌صورت عمداً و یا سهواً در چگونگی کارکرد مرز مؤثر باشد (Laine, 2006: 25-26). توپالوگو نیز بیان می‌کند که دو عامل ناهمگونی و تفاوت میان شهرها و روستاهای دو طرف مرز و گسستگی جریانات میان آن‌ها، از جمله شواهد کارکرد مانعی مرز به شمار می‌رود (Topaloglou, 2009: 118). وی در جایی دیگر مهم‌ترین شاخص‌های شناخت تحول کارکرد

مرز را اندازه بازار، میزان قدرت خرید، موقعیت جغرافیایی و توپوگرافی، میزان فاصله از شهرهای بزرگ، کیفیت و بهره-وری پایین شرکت‌ها و تفاوت در تولیدات اقتصاد محلی معرفی می‌کند (Ibid, 122). لین (۲۰۰۷) نیز در مقاله خود به منظور شناسایی میزان تحول کارکرد مرز میان فنلاند و روسیه، به بررسی شاخص‌هایی مانند وضعیت تجارت میان مرزی، وضعیت عمومی منطقه‌ای، میزان همکاری و مشارکت، جغرافیای اقتصادی منطقه، وضعیت عبور و مرور و زیرساخت‌های ارتباطی می‌پردازد (Laine, 2007: 49-62).

در مقابل، مرزها دارای کارکرد ارتباط‌دهنده و پیونددهنده نیز هستند. بدین معنی که ساکنان مناطق مرزی می‌توانند از تفاوت‌های موجود میان کشورهای همسایه بهره ببرند و انواع فعالیت‌های میان مرزی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را گسترش دهند. شرایط عالی برای شکل‌گیری چنین روابطی در جاهایی وجود دارد که اقلیت نژادی با زبان و فرهنگ آن‌سوی مرز آشنایی داشته باشد (Wasti-Walter, 2009: 332). عموماً در هنگام بحث بر سر کارکرد ارتباطی مرز، مفهوم باز بودن و یا بازگشایی مرزها به میان می‌آید. منظور از باز بودن مرزها، آزادی جابه‌جایی عناصر اقتصادی، مانند کالاها و نیروی کار از طریق مرزهاست. گفتنی است که مفهوم باز بودن مرز نسبی است و به معنای مجوز ورود و خروج هر جریانی نیست. در زمانی که برخی افراد، اقلام و کالاها می‌توانند بدون محدودیت از مرز عبور کنند، برخی دیگر اجازه عبور از مرز را ندارند (Smallbone et al, 2007: 28).

ون هوتوم تأکید می‌کند، در شرایطی که مرزها محدوده فضای عمل انسان را قطع نمی‌کنند، حرکت آزادانه در جریان است. چنین مرزی کارکرد زیادی به‌عنوان مانع ندارد، بلکه پلی ارتباطی برای اتصال دو طرف و مکانی برای ملاقات بازیگران و ذی‌نفعان خواهد بود (Laine, 2006: 27). با غلبه کارکرد ارتباطی مرزها، شبکه‌ای از روابط میان مرزی شکل می‌گیرد و در این حالت، مردم دو سوی مرز علاقه متقابلی به کار مشترک به دلیل پیوندهای فرهنگی یا دلایل اقتصادی پیدا می‌کنند که می‌توان از آن به‌عنوان روابط (رودررو) مناطق مرزی نام برد (Wasti-Walter, 2009: 33). نباید فراموش کرد گرایش به یکپارچگی سیاسی در قلب اتحادیه و انجمن‌های منطقه‌ای و جهانی و به‌عبارت‌دیگر جهانی‌شدن روند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی، به‌ویژه در دو دهه اخیر، در نقش‌پذیری مرز به‌عنوان ارتباط‌دهنده و نیز مطرح‌شدن مفهوم و ایده (مناطق میان مرزی) تأثیر بسزایی داشته است (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۷-۴۸).

ایده ایجاد بازارچه‌های مرزی در راستای تأکید و تمرکز بر نقش و کارکرد پیونددهنده‌گی مرزهای سیاسی می‌باشد. هدف ایجاد بازارچه‌های مرزی جلوگیری از مهاجرت ساکنان مرزنشین، کاهش قاچاق کالا، رفع نیازهای مرزنشینان و درنهایت توسعه اقتصادی-اجتماعی مناطق محروم مرزی است. البته هدف‌های دیگری از جمله اهداف امنیتی برای افزایش ضریب امنیتی مناطق مرزی با تأکید بر اصل تجمیع فعالیت‌ها و تحکیم روابط عاطفی مرزنشینان دو کشور هم‌جوار نیز از اهداف ایجاد و توسعه بازارچه‌ها هستند (محمدی صالح و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۲). بنابراین اهداف اصلی بازارچه‌های مرزی به شرح ذیل می‌باشد:

- مسئله امنیت: بازارچه‌های مرزی با توجه به ساختارشان توانسته‌اند مسئله امنیت مرزها را تا حدودی برآورده نمایند و این مسئله بر روی شرایط اقتصادی محل تأثیر بسزایی گذاشته است.
  - مسائل اجتماعی: افراد ساکن در مناطق مرزی به دلایل گوناگون تمایل به رفت‌وآمد با افراد ساکن در آن‌سوی مرز را دارند و بازارچه‌های مرزی نقشی مهم در تبادلاتی دو سوی مرز بر عهده‌دارند.
  - مسئله سیاسی: استان‌های مرزی همیشه خواستار روابط سیاسی بر اساس منافع مشترک با کشورهای همسایه بوده‌اند و بازارچه‌های مرزی با انجام مذاکرات و ملاقات متعدد این مسئله را مورد توجه خود قرار داده است.
  - ایجاد اشتغال: ایجاد بازارچه‌های مرزی به سهولت توانسته است اشتغال مستقیم و غیر مستقیم مرزنشینان را فراهم آورده و زمینه پدید آمده سرمایه‌گذاری‌های مولد در این مناطق شده است.
  - مسئله مهاجرت: بازارچه‌های مرزی با اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد برای مرزنشینان می‌توانند معضل مهاجرت به شهرهای بزرگ و کلان‌شهرها را تا حدود زیادی مرتفع نمایند (صیامی و آستانه، ۱۳۹۱: ۱۵۱۴).
- ایجاد توسعه در روابط اقتصادی و تجاری مناطق مرزی و کاهش میزان فقر، ایجاد اشتغال، امنیت، تثبیت جمعیت در حواشی مرزها و جلوگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه به شهرها، جلوگیری از به هدر رفتن سرمایه‌های ملی به وسیله قاچاق کالا، رونق اقتصادی و تحرک اجتماعی در راستای نیل به توسعه در نواحی روستایی حاشیه مرز، ایجاد ارتباطات فرهنگی، اقتصادی مردم و تجار خارج از مرز با نواحی کشور از جمله اهداف مد نظر وزارت کشور در ایران برای ایجاد و توسعه بازارچه‌های مرزی است. (وزارت کشور، پیشین).

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و توسعه‌ای است، همچنین این مطالعه از نظر ماهیت و روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی می‌باشد؛ که با استخراج ۳۹ متغیر در ۵ مؤلفه (جمعیتی، سیاسی، اجتماعی، کالبدی و اقتصادی) به بررسی اثرگذاری تجارت مرزی مرزنشینان بر شاخص‌های جمعیتی روستاهای پیرامون بازارچه مرزی تمرچین پرداخته شده است. در واقع شاخص‌های مطرح شده در تحقیق حاضر به نوعی استخراج گشته‌اند که در ابعاد مختلف، تاثیر تجارت مرزی در منطقه مورد مطالعه را بر روی تحولات جمعیتی و دموگرافیکی از یک سو و عوامل موثر بر نگهداشت جمعیت در مناطق روستایی از سوی دیگر را مورد ارزیابی و بررسی قرار دهد. برای دستیابی به یک پرسشنامه قابل قبول، سنجش قابلیت اطمینان یا پایایی و روایی ابزار پژوهش ضروری است. برای سنجش روایی، از نظر و دیدگاه ۵ نفر از متخصصان توسعه بهره گرفته شد. بر این اساس، روایی محتوایی سوالات پرسشنامه، در حد مناسبی ارزیابی شد؛ چرا که سوالات به کار رفته در پرسشنامه تمام جنبه‌های سازه مورد نظر را پوشش می‌دادند. از سوی دیگر، با انتخاب و

تکمیل ۴۰ پرسشنامه، پایایی تحقیق نیز با استفاده از آزمون کرونباخ به مقدار ۰.۸۱ به دست آمد که حاکی از پایایی مناسب متغیرهای تحقیق است.

جامعه آماری تحقیق شامل سرپرستان خانوار چهار روستای قیزقاپان، گاسوره‌ده، زیوه، کهنه لاجان بوده است و حجم نمونه تحقیق ۲۵۰ نفر بود، اما تعداد پرسشنامه‌های تحقیق به دلیل در دسترس نبودن سرپرستان خانوار و عدم همکاری با محقق، ۱۶۰ مورد به دست آمد. برای محاسبات آماری داده‌های گردآوری شده از پرسشنامه از نرم‌افزار رایانه‌ای SPSS V 25 و از آزمون‌های آماری T تک‌نمونه‌ای و همبستگی استفاده شده است.

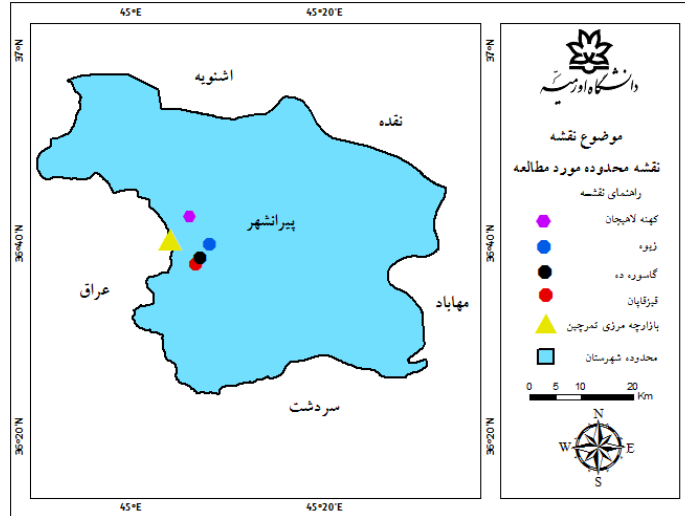
جدول شماره ۱- متغیرهای وابسته مورد استفاده در تحقیق

مؤلفه	گونه
جمعیت	۱-افزایش جمعیت روستا، ۲- روند مهاجرت به روستا، ۳- افزایش جمعیت خانواده‌ها، ۴- کنترل مهاجرت از روستا، ۵- افزایش ازدواج، ۶- افزایش تراکم جمعیت روستا، ۷- افزایش فرزند آوری، ۸- افزایش امید به زندگی، ۹- ترکیب جمعیتی روستا، ۱۰- افزایش گروه سنی فعال
سیاسی	۱۱- بالا رفتن امنیت، ۱۲- رونق ارتباطات قومی و مذهبی، ۱۳- ارتباط با افراد غیر ایرانی، ۱۴- کاهش قاچاق، ۱۵- افزایش اعتماد به دولت، ۱۶- تمایل به شرکت در انتخابات
اجتماعی	۱۷- ارتقای سطح بهداشت در روستا، ۱۸- افزایش سطح سواد در روستا، ۱۹- کاهش وقوع جرم، ۲۰- تغییر پوشش و ظاهر مردم
کالبدی	۲۱- افزایش تردد به روستا، ۲۲- ارتقای کیفیت جاده‌ها، ۲۳- نوسازی خانه‌ها، ۲۴- ارتقای امکانات خدماتی، ۲۵- طرح‌های توسعه روستایی، ۲۶- ایجاد تأسیسات جدید بارگیری کالا در روستا، ۲۷- احداث مهمان‌سرا و رستوران در روستا، ۲۸- افزایش سطح پوشش خدمات بیمه، ۲۹- افزایش انبارها و سردخانه‌ها
اقتصادی	۳۰- افزایش درآمد روستائیان، ۳۱- افزایش سرمایه‌گذاری در روستا، ۳۲- رونق کشاورزی، ۳۳- کاهش بیکاری، ۳۴- افزایش اشتغال زنان، ۳۵- تنوع شغلی در روستاها، ۳۶- افزایش قیمت دارائی‌های روستائیان، ۳۷- رونق واحدهای تولیدی، ۳۸- کاهش فعالیت‌های غیررسمی، ۳۹- افزایش ورود گردشگر

Mohammadi & Fakhr Fatemi (2005), Qadri Hajat et al. (2010), Mohammadi Yeganeh et al. (2012), Zarghani et al. (2012), Mousavi (2013)

۴- معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان پیرانشهر در جنوب غربی استان آ.غربی واقع شده است. پیرانشهر با شهرستان‌های نقده و اشنویه در شمال، مهاباد در شرق و سردشت در جنوب و کشور عراق در غرب همسایه است. فاصله مرکز شهرستان تا مرز عراق کمتر از پنج کیلومتر است (زمینی). قلمرو مکانی مورد مطالعه شامل چهار روستای قیزقاپان، گاسوره‌ده، زیوه، کهنه لاجان می‌باشد. (نقشه ۱)

شکل شماره ۱- نقشه نقاط مورد مطالعه

یافته‌های میدانی

- نتایج تجارت مرزی بر شاخص جمعیت طبق آزمون T تک نمونه‌ای

نتایج به دست آمده از جدول آزمون T نشان می‌دهد که نمره آماره T ۲.۸۶ بوده است که پایین‌تر از نمره استاندارد آزمون است که عدد ۳ است (با توجه به اینکه در پرسشنامه از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت استفاده شده است، عدد ۳ به عنوان میانگین نظری تحقیق در نظر گرفته شده است). نتیجه به دست آمده در سطح معنی‌داری ۹۵٪ ارزیابی شده که نشان از معنی‌دار بودن آزمون دارد.

جدول شماره ۲- نتایج آزمون T برای مولفه جمعیت

مقدار استاندارد آزمون=۳							
نقش تجارت مرزی در بعد جمعیت	T	df	sig	میانگین	انحراف استاندارد	حد پایین	حد بالا
	۲.۸۶	۱۵۹	۰.۰۰۰	۲۶.۸۶	۸.۵۳	۲۵.۱۶	۲۸.۵۵

- نتایج تجارت مرزی بر شاخص‌های جمعیتی طبق آزمون T تک نمونه‌ای

نتایج جدول حاصل از آزمون T تک نمونه‌ای برای بعد جمعیتی نشان می‌دهد که از میان ۱۰ متغیر مورد استفاده در بعد جمعیتی پایین‌ترین میانگین را متغیر روند مهاجرت به روستا از تجارت مرزی با ۱.۹۷ و افزایش گروه سنی فعال با ۲.۸۳ بیشترین امتیاز را آزمون T داشته‌اند. در مناطق مرزی استان آذربایجان غربی و به خصوص شهرستان پیرانشهر روند مهاجرت از این مناطق به سمت مناطق توسعه یافته‌تر (مطابق با نتایج تغییرات جمعیتی که در جدول شماره (۳-۵) آورده شده) همواره در حال جریان بوده که ناشی از مشکلات عدیده‌ی موجود در مناطق روستایی بالأخص روستاهای مرزی است.

جدول شماره ۳- نتایج آزمون T برای مؤلفه‌های جمعیتی

مقدار استاندارد آزمون=۳							
حد بالا	حد پایین	انحراف استاندارد	میانگین	sig	df	T	نقش تجارت مرزی در:
۲.۸۶	۲.۳۹	۱.۱۶	۲.۶۳	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۲۶	افزایش جمعیت روستا
۲.۷۳	۲.۲۴	۱.۲۵	۲.۴۹	۰.۰۰۰	۱۵۹	۱.۹۷	روند مهاجرت به روستا
۲.۷۷	۲.۳۴	۱.۰۸	۲.۵۶	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۳۵	افزایش جمعیت خانواده‌ها
۲.۹۸	۲.۵۳	۱.۱۱	۲.۷۶	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۴۶	کنترل مهاجرت
۳.۱۳	۲.۶۸	۱.۱۵	۲.۹۱	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۵۱	افزایش ازدواج
۲.۹۴	۲.۴۹	۱.۱۲	۲.۷۲	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۴۱	افزایش تراکم جمعیت روستا
۲.۸۸	۲.۴۵	۱.۰۸	۲.۶۷	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۴۶	افزایش فرزند آوری
۲.۶۹	۲.۲۴	۱.۱۲	۲.۴۷	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۱۹	افزایش امید به زندگی
۲.۶۷	۲.۲۶	۱.۰۲	۲.۴۷	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۴۲	ترکیب جمعیتی روستا
۳.۴۰	۲.۹۵	۱.۱۲	۳.۱۸	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۸۳	افزایش گروه سنی فعال

- نتایج تجارت مرزی بر شاخص‌های سیاسی طبق آزمون T تک نمونه‌ای

نتیجه آزمون T نشان می‌دهد که آماره T به‌دست آمده از آزمون بالاتر از نمره استاندارد آزمون است.

جدول شماره ۴- نتایج آزمون T برای مؤلفه سیاسی

مقدار استاندارد آزمون=۳							
حد بالا	حد پایین	انحراف استاندارد	میانگین	sig	df	T	نقش تجارت مرزی در:
۲۸.۲	۱۷	۲.۷۷	۱۸.۴۱	۰.۰۱۰	۱۵۹	۳.۴۳	بعد سیاسی

- نتایج تجارت مرزی در شاخص‌های سیاسی طبق آزمون T تک نمونه‌ای

بر اساس نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای مؤلفه‌های سیاسی اثرات بازارچه مرزی بر روستاهای پیرامون نشان داد که بیشترین نمره T در میان مؤلفه‌های امنیتی روی متغیر امنیت بوده است که با ایجاد بازارچه مرزی و تجارت مرزی در این منطقه به وجود آمده است. سپس زیر مؤلفه تمایل به شرکت در انتخابات در جایگاه بعدی قرار گرفته یکی دیگر از نتایج تجارت مرزی گسترش ارتباطات بوده است، کاهش میزان قاچاق در منطقه بوده به باور پاسخ‌دهندگان تجارت مرزی سبب کاهش تجارت غیرقانونی یا قاچاق شده است، یکی از دلایل اصلی روی آوردن به قاچاق در مناطق مرزی فقر اقتصادی خانوارها است. و در صورت وجود منابع درآمدی برای خانوارها، در این مناطق شاهد کاهش قاچاق خواهیم بود. در میان مؤلفه‌های سیاسی مطرح شده پیرامون اثرات تجارت مرزی اعتماد به دولت در جایگاه آخر قرار گرفته، در مناطق مرزی ایران به دلیل وضعیت نامناسب اقتصادی و زیرساختی و نقش اصلی دولت در اقتصاد کشور، اعتماد به دولت در جایگاه خوبی قرار ندارد به همین دلیل در رده آخر از میزان اثرات تجارت مرزی قرار گرفته که در

صورت تداوم و فعال بودن تجارت مرزی این اعتماد افزایش می‌یابد و یقیناً با توجه به نقش مشارکت مردم در اجرایی نمودن طرح‌های توسعه، اعتماد به دولت می‌تواند زمینه مناسبی برای افزایش مشارکت مردم فراهم آورد.

جدول شماره ۵- نتایج آزمون T برای مؤلفه‌های سیاسی

مقدار استاندارد آزمون=۳							
حد بالا	حد پایین	انحراف استاندارد	میانگین	sig	Df	T	نقش تجارت مرزی در:
۳.۲۱	۲.۸۲	۹۸.	۳.۰۲	۰۰۱.	۱۵۹	۳.۶۷	بالا رفتن امنیت
۲.۹۶	۲.۴۵	۱.۲۹	۲.۷۱	۰۰۱.	۱۵۹	۲.۸۹	رونق ارتباطات قومی و مذهبی
۲.۷۹	۲.۳۲	۱.۱۶	۲.۵۶	۰۰۰.	۱۵۹	۲.۹۵	ارتباط با افراد غیر ایرانی
۳.۱۱	۲.۵۹	۱.۳۶	۲.۸۴	۰۰۰.	۱۵۹	۲.۸۶	کاهش قاچاق
۳.۶۵	۳.۰۶	۱.۴۶	۳.۳۶	۰۰۰.	۱۵۹	۲.۹	تمایل به شرکت در انتخابات
۲.۱۱	۱.۷	۱.۰۴	۱.۹۱	۰۰۰.	۱۵۹	۱.۲۷	افزایش اعتماد به دولت

نتایج تجارت مرزی در شاخص اجتماعی طبق آزمون T تک نمونه‌ای

نتایج آزمون T برای مؤلفه اجتماعی برابر است با ۲.۵۷ که از مقدار استاندارد آزمون که ۳ است پایین‌تر بوده و همچنین سطح معنی‌داری به دست آمده نشان‌گر معنی‌دار بودن مؤلفه است زیرا sig به دست آمده کمتر از ۰.۰۰۵ است.

جدول شماره ۶- نتایج آزمون T برای مؤلفه اجتماعی

مقدار استاندارد آزمون=۳							
حد بالا	حد پایین	انحراف استاندارد	میانگین	sig	df	T	نقش تجارت مرزی در:
۱۰.۱۱	۹.۰۸	۲.۷۷	۹.۷۶	۰۰۰.	۱۵۹	۲.۵۷	بعد اجتماعی

- نتایج تجارت مرزی در شاخص‌های اجتماعی طبق آزمون T تک نمونه‌ای

نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای مؤلفه اجتماعی نشان می‌دهد که هیچ‌کدام از زیرمؤلفه‌های مطرح شده در این بخش از مقدار استاندارد آزمون نمره بالاتری کسب ننموده‌اند.

جدول شماره ۷- نتایج آزمون T برای مؤلفه‌های اجتماعی

مقدار استاندارد آزمون=۳							
حد بالا	حد پایین	انحراف استاندارد	میانگین	Sig	df	T	نقش تجارت مرزی در:
۳.۳۵	۲.۸۲	۱.۳۲	۳.۰۹	۰۰۰.	۱۵۹	۲.۲۹	ارتقای سطح بهداشت
۳.۲۲	۲.۷۹	۱.۰۶	۳.۰۱	۰۰۰.	۱۵۹	۲.۱۷	افزایش سطح سواد
۱.۷۶	۱.۳۳	۱.۰۶	۱.۵۵	۰۰۰.	۱۵۹	۱.۵۲	کاهش وقوع جرم
۲.۳۳	۱.۸۸	۱.۱۴	۲.۱۱	۰۰۰.	۱۵۹	۱.۴۲	تغییر پوشش و ظاهر مردم

- نتایج تجارت مرزی در شاخص کالبدی روستاهای مورد مطالعه طبق آزمون T تک نمونه‌ای نتیجه به دست آمده آماره T ۲.۲۵ است که این رقم پایین تر از میزان استاندارد آزمون است.

جدول شماره ۸- نتایج آزمون T برای مؤلفه کالبدی

مقدار استاندارد آزمون=۳							
نقش تجارت مرزی در:	T	df	Sig	میانگین	انحراف استاندارد	حد پایین	حد بالا
بعد کالبدی	۲.۲۵	۱۵۹	۰۰۰.	۹.۷۶	۲.۷۷	۹.۰۸	۱۰.۱۱

- نتایج تجارت مرزی در شاخص‌های کالبدی روستاهای مورد مطالعه طبق آزمون T تک نمونه‌ای

بر اساس نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای مؤلفه‌های کالبدی، تنها متغیر نوسازی خانه‌ها از مقدار استاندارد آزمون نمره بالاتر گرفته است. بر اساس مشاهدات میدانی محقق و مصاحبه با افراد پاسخ‌دهنده در محدوده مورد مطالعه به موازات افزایش درآمد از تجارت مرزی ساکنین نسبت به نوسازی خانه‌ها اقدام کرده‌اند. و در منطقه مورد مطالعه نیز این نوسازی‌ها شکل جدیدی به کالبد روستا بخشیده است. متغیر ایجاد تأسیسات بارگیری کالا نمره پایین تر از آزمون گرفته و بدین معنا است که ایجاد تأسیسات بارگیری کالا در این نواحی صورت نگرفته و بیشتر امکانات مربوط به مرز تمرچین در شهر پیرانشهر واقع گردیده است. همچنین متغیر افزایش تردد به روستاها به دلیل نامناسب بودن وضع راه- های ارتباطی نیز نمره پایین تر از مقدار استاندارد به دست آورده. متغیر ارتقای کیفیت جاده‌ها در این آزمون به دلیل ضعف زیرساخت‌های ارتباطی در مناطق روستایی کشور به ویژه در مناطق مرزی نمره پایینی را به دست آورده است. افزایش سردخانه‌ها و انبارهای کالا نیز به دلیل واقع شدن بیشتر آن‌ها در مرکز شهر پیرانشهر و نیز فعالیت بیشتر خدمات بیمه در مراکز شهری و عدم بازدهی آن‌ها در مناطق روستایی منجر به ورود کمتر این فعالیت در مناطق روستایی شده است و از همین رو پایین ترین میزان نمره را در این آزمون به دست آورده‌اند.

جدول شماره ۹- نتایج آزمون T برای مؤلفه‌های کالبدی

مقدار استاندارد آزمون=۳							
نقش تجارت مرزی در:	T	df	Sig	میانگین	انحراف استاندارد	حد پایین	حد بالا
افزایش تردد به روستا	۲.۴۸	۱۵۹	۰۰۰.	۲.۸۳	۱.۱۱	۲.۶۰	۳.۰۵
ارتقای کیفیت جاده‌ها	۱.۴۳	۱۵۹	۰۰۰.	۱.۹۳	۱.۱۷	۱.۶۹	۲.۱۶
نوسازی خانه‌ها	۲.۲۱	۱۵۹	۰۰۰.	۳.۱۶	۱.۱۶	۲.۹۲	۳.۳۹
ارتقای امکانات خدماتی	۲.۱۵	۱۵۹	۰۰۰.	۲.۶۱	۱.۱۲	۲.۳۸	۲.۸۳
طرح‌های توسعه روستایی	۲.۷۱	۱۵۹	۰۰۰.	۲.۷۶	۱.۱۶	۲.۵۲	۲.۹۹
ایجاد تأسیسات بارگیری کالا	۲.۰۲	۱۵۹	۰۰۰.	۲.۸۱	۱.۰۷	۲.۵۹	۳.۰۲
احداث مهمان‌سرا و رستوران	۲.۵۱	۱۵۹	۰۰۰.	۲.۱۵	۱.۰۴	۱.۹۴	۲.۳۵
افزایش انبارها و سردخانه‌ها	۱.۸۷	۱۵۹	۰۰۰.	۱.۹۷	۱.۱۶	۱.۷۳	۲.۲
افزایش سطح پوشش خدمات بیمه	۱.۴۷	۱۵۹	۰۰۰.	۱.۹۵	۱.۱۸	۱.۷۱	۲.۱۸

- نتایج تجارت مرزی در شاخص اقتصادی طبق آزمون T تک نمونه‌ای

بر اساس نتیجه به‌دست‌آمده از آزمون T تجارت مرزی بر مؤلفه اقتصادی در منطقه مورد مطالعه با توجه به نمره آماره T که عدد ۳.۲۹ است تأثیر مثبتی داشته است.

جدول شماره ۱۰- نتایج آزمون T برای مؤلفه اقتصادی

مقدار استاندارد آزمون=۳							
نقش تجارت مرزی در:	T	df	Sig	میانگین	انحراف استاندارد	حد پایین	حد بالا
بعد اقتصادی	۳.۲۹	۱۵۹	۰۰۰.	۹.۱۹	۲.۷۷	۹.۰۸	۱۰.۱۱

- نتایج تجارت مرزی در شاخص اقتصادی طبق آزمون T تک نمونه‌ای

بر اساس نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای مؤلفه‌های اقتصادی، بیشترین تأثیر را بر میزان بیکاری داشته است به‌طوری‌که این متغیر نمره بالاتر از استاندارد آزمون گرفته و نشان از تأثیر تجارت مرزی بر کاهش بیکاری در روستاها دارد. بر کسی پوشیده نیست یکی از دلایل اصلی مهاجرت نبود منابع درآمدی کافی و بیکاری در روستاها است که در این تحقیق نشان داد که تجارت مرزی تأثیر مثبتی بر روی کاهش بیکاری داشته است. یکی دیگر از متغیرهای که تجارت مرزی بر روی آن اثرگذار بوده افزایش درآمد روستائیان است که در نتیجه کاهش بیکاری و رونق فعالیت در مرز است. تجارت مرزی در منطقه مورد مطالعه از بدو شروع توانسته بر روی میزان درآمد روستائیان داشته باشد و سبب کاهش فقر در این منطقه شود. و همین افزایش درآمد باعث بالا رفتن قیمت دارائی‌های روستائیان در این منطقه شده، به‌طوری‌که با توجه به مشاهدات میدانی محقق تجارت مرزی که هنگام طرح پرسش‌های تحقیق به دلیل مشکلات سیاسی مابین ایران و دولت کردستان عراق و کاهش شدید تجارت در مرز سبب افت قیمت دارائی‌های روستائیان و به تبع کاهش میزان درآمدهای مالی را در پی داشته و در هنگام باز بودن مرز قیمت دارائی‌ها بالاتر بوده است. از طرف دیگر در این آزمون، تجارت مرزی بر روی افزایش سرمایه‌گذاری در روستا تأثیری نداشته است و به تبع این عدم سرمایه‌گذاری مناسب سبب نبود واحدهای تولیدی در این مناطق شده است و همچنین این عدم سرمایه‌گذاری بر روی رونق کشاورزی نیز اثر گذاشته و سبب کاهش رونق کشاورزی در این محدوده بوده. یکی از عوامل توسعه در هر جامعه‌ای افزایش اشتغال زنان است که در این منطقه در حد بسیار پایینی ارزیابی شده و تجارت مرزی تأثیری بر روی افزایش اشتغال نداشته است. با توجه به ضعف زیرساخت‌های ارتباطی در مناطق روستایی به‌خصوص در منطقه مورد مطالعه و عدم سرمایه‌گذاری مناسب در این منطقه سبب عدم رونق گردشگری باوجود تجارت مرزی شده است و در آزمون نمره پایینی به‌دست‌آمده است.

جدول شماره ۱۰- نتایج آزمون T برای مؤلفه‌های اقتصادی

مقدار استاندارد آزمون = ۳							تجارت
حد بالا	حد پایین	انحراف استاندارد	میانگین	sig	df	T	
۳.۳۴	۲.۸۹	۱.۱۱	۲.۷۱	۰.۰۰۰	۱۵۹	۳.۱۲	
۲.۴۴	۱.۹۵	۱.۲۳	۲.۲	۰.۰۰۰	۱۵۹	۱.۷۵	
۲.۶۷	۲.۱۸	۱.۲۵	۲.۴۳	۰.۰۰۰	۱۵۹	۱.۳۲	
۳.۱۱	۲.۷۶	۰.۹۸	۲.۹	۰.۰۰۰	۱۵۹	۳.۳۱	
۱.۷۷	۱.۳۸	۱.۸۱	۱.۵۸	۰.۰۰۰	۱۵۹	۱.۱۸	
۳.۱۹	۲.۸	۱.۱۶	۲.۶۷	۰.۰۰۰	۱۵۹	۳.۰۴	
۳.۱۷	۲.۶۴	۱.۱۹	۲.۵۶	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۹۶	
۲.۳۱	۱.۸۴	۱.۱۶	۲.۰۸	۰.۰۰۰	۱۵۹	۱.۷۸	
۲.۵۶	۲.۱۱	۱.۱۳	۲.۳۴	۰.۰۰۰	۱۵۹	۲.۵۴	
۳.۱۳	۲.۵۴	۱.۴۷	۲.۸۴	۰.۰۰۰	۱۵۹	۱.۹۵	

- بررسی میزان همبستگی معیارهای تحقیق با استفاده از آزمون همبستگی اسپیرمن

بررسی میزان همبستگی متغیرهای تحقیق نشان می‌دهد که مؤلفه جمعیت همبستگی قوی‌ای با مؤلفه‌های سیاسی و اقتصادی به میزان ۰.۸۲۳ و ۰.۸۲۸ در سطح معنی‌داری ۹۹٪ دارد. همچنین بین مؤلفه‌های جمعیت با مؤلفه‌های کالبدی و اجتماعی همبستگی متوسطی را به میزان ۰.۶۶۸ و ۰.۵۹۱ درصد و در سطح معنی‌داری ۹۹٪ داشته است. بررسی میزان همبستگی میان مؤلفه سیاسی با سایر مولفه‌ها، همبستگی قوی‌ای را با مؤلفه‌های اقتصادی و کالبدی به میزان ۰.۷۵۸ و ۰.۷۰۷ با ضریب معنی‌داری ۹۹٪ داشته است. بررسی میزان همبستگی بین مؤلفه اجتماعی با مؤلفه‌های کالبدی و اقتصادی در حد قوی‌ای ارزیابی شده است، میزان همبستگی مؤلفه اجتماعی با مؤلفه اقتصادی در سطح ۹۹٪، ۰.۷۴۵ ارزیابی شده و با مؤلفه کالبدی نیز در سطح معنی‌داری ۹۹٪، ۰.۷۲۱ درصد ارزیابی شده است. بررسی میزان همبستگی بین مؤلفه‌های کالبدی و اقتصادی نشان‌دهنده ارتباط قوی این دو مؤلفه است که ۰.۷۵۰ درصد در سطح معنی‌داری ۹۹٪ به‌دست آمده است. بالاترین میزان همبستگی بین مؤلفه اقتصادی با سایر مؤلفه‌ها است، به‌گونه‌ای که ارتباط بین این مؤلفه با چهار مؤلفه دیگر، قوی ارزیابی شده و نشان‌دهنده ارتباط تنگاتنگ اقتصاد با سایر مؤلفه‌های مطرح شده است. به‌عبارت‌دیگر در اکثر مناطق مرزی، اقتصاد تأثیر بسزایی بر عوامل اجتماعی، کالبدی، جمعیتی و سیاسی دارد. بر همین اساس اقتصاد در مناطق مرزی نقش پیشرو را در توسعه این مناطق بر عهده دارد.

جدول شماره ۱۱- نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن

اقتصادی	کالبدی	اجتماعی	سیاسی	جمعیت	مؤلفه‌ها	جمعیت
۰.۸۲۸	۰.۶۶۸	۰.۵۹۱	۰.۸۲۳	۱	همبستگی اسپیرمن	
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	معنی‌داری (۰.۹۹٪)	
۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	تعداد نمونه	

۰.۷۵۸	۰.۷۰۷	۰.۶۷۵	۱	۰.۸۲۳	همبستگی اسپیرمن	سیاسی
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	معنی داری (۰.۹۹٪)	
۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	تعداد نمونه	
۰.۷۴۵	۰.۷۲۱	۱	۰.۶۷۵	۰.۵۹۱	همبستگی اسپیرمن	اجتماعی
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	معنی داری (۰.۹۹٪)	
۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	تعداد نمونه	
۰.۷۵۰	۱	۰.۷۲۱	۰.۷۰۷	۰.۶۶۸	همبستگی اسپیرمن	کالبدی
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	معنی داری (۰.۹۹٪)	
۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	تعداد نمونه	
۱	۰.۷۵۰	۰.۷۴۵	۰.۷۵۸	۰.۸۲۸	همبستگی اسپیرمن	اقتصادی
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	معنی داری (۰.۹۹٪)	
۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	تعداد نمونه	

۶- نتیجه گیری

نتایج به دست آمده از آزمون T تک نمونه‌ای نشان داد مؤلفه‌ی جمعیت با امتیاز ۲.۸۶ نمره کمتر از استاندارد را بدست آورده و در بین زیر مولفه‌های جمعیت نیز هیچ کدام نمره بالاتر از استاندارد آزمون را کسب ننموده‌اند، به عبارتی باتوجه مقایسه میانگین‌های بدست آمده از زیر مولفه‌های بعد جمعیتی بیشترین مقدار بدست آمده مربوط به افزایش گروه سنی فعال است، زیرا در نواحی مرزی به دلیل عدم توسعه یافتگی مناسب و وجود مشاغل با نیاز تخصصی کمتر، سبب گشته که افراد کم سن و سال نیز به فعالیت که بیشتر از نوع کوله‌بری می‌باشد، اقدام کنند. زیرمولفه بعدی که امتیاز بیشتری نسبت به بقیه کسب نموده، مربوط به افزایش ازدواج، به عنوان یکی از مهم‌ترین محرک‌های تشکیل خانواده و ارتباط آن با وضعیت مناسب مالی افراد می‌باشد که از طریق بازارچه موجود امرار معاش خود را بدست می‌آورند و در نتیجه وجود این بازارچه می‌تواند سبب بالا رفتن ازدواج شود. هر اندازه وضعیت اقتصادی و مالی مردم در مناطق روستایی بیشتر شود، سبب افزایش تمایل به فرزندآوری در مردم می‌شود؛ بنابراین به تبع وجود بازارچه مرزی فعال می‌تواند سبب افزایش فرزندآوری و در نتیجه افزایش جمعیت روستا، افزایش تراکم جمعیت روستا و افزایش جمعیت روستا گردد. یکی از دلایل اصلی مهاجرت از مناطق روستایی به ویژه مناطق روستایی که در مرز واقع شده‌اند، ناشی از وضعیت نامناسب اقتصادی این مناطق است که در صورت وجود بازارهای کار دائمی و فعال در این مناطق، مهاجرت روند کندتری در پیش خواهد گرفت.

نتایج حاصل از مقایسه میانگین برای مولفه سیاسی در بحث تجارت مرزی نشان داد که امتیاز آن ۳.۴۳ بوده و بالاتر از حد استاندارد آزمون می‌باشد و از نظر پرسش دهندگان مثبت ارزیابی شده است در میان ۶ زیرمولفه مطرح شده در بخش سیاسی تنها زیرمولفه بالا رفتن امنیت، امتیاز بالاتر از حد استاندارد دارد که رقم ۳.۶۷ است. در دنیای امروز،

اقتصاد و سیاست ارتباطات تنگاتنگی باهم دارند از این رو هرچه در مناطق مرزی اقتصاد قوی‌تری داشته باشیم موجب بالا رفتن امنیت در این مناطق می‌شود. باتوجه شرایط نوسانی سیاست خارجی کشور و عدم تداوم وضعیت مناسب در مناطق مرزی، شاهد تزلزل در اعتماد عمومی به دولت در نواحی مرزی می‌باشیم.

نتایج بعد اجتماعی حاصل از مقایسه میانگین که عدد ۳ می‌باشد با استفاده از آزمون T نشان می‌دهد که امتیاز این مولفه کمتر از مقدار استاندارد می‌باشد. در میان زیرمولفه‌های مطرح شده در این بخش هیچ‌کدام از آن‌ها امتیاز میانگین بالاتر از ۳ را بدست نیاورده‌اند و نزدیک‌ترین زیرمولفه به میانگین آزمون ارتقای سطح بهداشت می‌باشد با امتیاز آماره T ۲.۲۹ و کمترین امتیاز هم مربوط به تغییر پوشش و ظاهر مردم با امتیاز آماری ۱.۴۲ است.

نتایج حاصل از مقایسه میانگین مولفه کالبدی با استفاده از آزمون T نشان دهنده امتیاز نسبتاً پایین این مولفه به نسبت میزان استاندارد آزمون است، امتیاز بدست آمده مولفه کالبدی برابر است با ۲.۲۵ و از مقدار متوسط پایین‌تر است. در میان زیر مولفه‌های طرح شده برای بعد کالبدی نیز هیچ یک از آن‌ها امتیازی بالاتر از میانگین آزمون که عدد ۳ است را نتوانسته‌اند بدست آورند، در این میان بالاترین امتیاز تاثیر بر روی طرح‌های توسعه با ۲.۷۱، احداث مهمانسرا و رستوران با ۲.۵۱ و افزایش تردد به روستا با ۲.۴۸ بیشترین امتیاز و ارتقای کیفیت جاده‌ها با ۱.۴۳، افزایش سطح پوشش خدمات بیمه با ۱.۴۷ و افزایش انبارها و سردخانه‌ها با ۱.۸۷ کمترین امتیاز را در این بخش داشته‌اند.

نتایج مولفه اقتصادی نشان می‌دهد که امتیاز بدست آمده از مقدار میانگین بالاتر بوده و امتیاز آن ۳.۲۹ بوده است. در میان زیرمولفه‌های بعد اقتصادی، کاهش بیکاری با ۳.۳۱، افزایش درآمد روستائیان با ۳.۱۲ و افزایش تنوع شغلی با ۳.۰۴ بیشتر امتیاز و بالاتر از حد میانگین داشته‌اند، افزایش اشتغال زنان با ۱.۱۸، افزایش سرمایه‌گذاری در روستا با ۱.۳۲ و رونق کشاورزی با ۱.۷۵ کمترین امتیاز را بدست آورده‌اند.

فرضیه اول: به نظر می‌رسد، فعالیت‌های تجاری در مناطق مرزی مورد مطالعه، تأثیر مثبت در تثبیت و رشد سکونتگاه‌های روستایی این مناطق داشته است.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از آزمون T تک نمونه‌ای نشان داد که تجارت مرزی باتوجه به نمره میانگین بدست آمده از مؤلفه‌های جمعیتی و کالبدی که کمتر از مقدار استاندارد بوده است؛ بنابراین با مقایسه میانگین نظرات پرسش-دهندگان با مقدار استاندارد آزمون مشخص می‌شود که مولفه‌های ذکر شده وضعیت مناسبی ندارند و در تثبیت و رشد سکونتگاه‌هایی روستایی این مناطق اثرگذار نبوده است. بدین ترتیب فرضیه تاثیر مثبت فعالیت‌های تجاری در مناطق مرزی مورد مطالعه، در تثبیت و رشد سکونتگاه‌های روستایی این مناطق رد می‌شود. محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۱)، محمدی و فخر فاطمی (۱۳۸۴)، موسوی (۱۳۹۲) به نتایج مشابهی دست یافتند. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از آزمون-

های تحقیق، تجارت مرزی بر روی مؤلفه‌های اجتماعی و سیاسی تأثیر مثبتی داشته است؛ قادری حاجت و همکاران (۱۳۸۹)، زرقانی و همکاران (۱۳۹۱)، موسوی (۱۳۹۲)، عکس این نتیجه را نشان دادند. از نظر محققان و با توجه به یافته‌ها، بحث و نتایج، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- بهبود و ارتقاء سطح کیفی راه ارتباطی و وضعیت فیزیکی بازارچه؛
- بهسازی و نوسازی شبکه متناسب راه‌های روستایی بین بازارچه و روستاهای منطقه مورد مطالعه؛
- راه اندازی خدمات ارتباطی اولیه و دیگر تاسیسات و امکانات برای تسهیل در کار تجار و پيله وران
- حمایت اقتصادی دولت از سرمایه گذاران روستایی بازارچه مرزی؛
- اختصاص وام‌های کم‌بهره و قرض‌الحسنه به روستاهای نزدیکی بازارچه جهت سرمایه‌گذاری؛
- بهبود روابط سیاسی بین دو طرف مرز جهت ثبات امر تجارت برای روستائیان؛
- تقویت شرکت‌های تعاونی - تولیدی و تجاری بومی و اعطای تسهیلات ویژه زمان دار؛
- افزایش سقف اعتبارات مالی تخصیص یافته به بازارچه مرزی تمرچین؛
- انجام مطالعات ساختاری در خصوص شناسایی مزیت‌ها و خلق مزیت اقتصادی شهرستان و منطقه؛
- بالا بردن منافع روستائیان نزدیک به بازارچه مرزی در بازارچه جهت افزایش انگیزه ماندگاری در روستاهای

پیرامونی؛

- ایجاد زمینه‌های مناسب در جهت افزایش استانداردهای آموزشی، فرهنگی، تخصص مردم و پيله‌وران روستایی؛

کتابنامه

1. Brzosko-Sermak, A. (2007). Theoretical deliberations on frontier location of cities. *Bulletin of geography. Socio-economic series*, 2(7), 73-86.
2. Feinstein, B.A., & Dajani-Daoudi, M.S. (2000). Permeable Fences Make Good Neighbors: Improving a Seemingly Intractable Border Conflict between Israelis and Palestinians. *American University International Law Review*, 16(1), 1-176.
3. Hansent, N.M. (1975). An evaluation of growth-center theory and practice. *Environment and Planning*, 7(7), 821-832.
4. Jones, P. N., & Wild, T. (1994). Opening the frontier: recent spatial impacts in the former inner-German border zone. *Regional studies*, 28(3), 259-273.
5. Kamran, H., Parizadi, T., & Hosseini Amini, H. (2011). Spatial organization of border areas adjacent to the Iran-Pakistan border with a passive defense approach. *Research and Urban Planning*, 2(5), 109-132. [In Persian]
6. Laine, J. (2006). *Perceptions toward the Opening of The Finnish Russian border – border as a barrier among actors involved*. Master's thesis, University of Joensuu, Department of Geography,

7. Laine, J. (2007). Incommodious border? Rethinking The function of the Finnish-Russian border. *Fennia*, 185(1), 49–62.
8. Lewczuk, J., & Ustinovichius, L. (2015). The concept of multi-functional development of cross-border regions: Poland case. *Procedia Engineering*, 122, 65-70.
9. Mohammadi S.R; Bukani, R., & Veisi, R (2011). The role of cross-border trade in stabilizing the rural population (Case study: Sardasht border market sphere of influence). *Development Management Process*, 26(4), 119-133. [In Persian]
10. Mohammadi Yeganeh, B., Mehdizadeh, E., & Mehdizadeh, E. (2012). Assessing the economic effects of Mehran border bazaar on the development of rural areas Case study: Mohsenabad district. *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 12(25), 79-96. [In Persian]
11. Mohammadi, H., & Fakhr Fatemi, A.A. (2005). The role of border markets in the spatial development of border areas(Case study: Bajgiran border market). *Geopolitical Quarterly*, 1(1), 55-76. [In Persian]
12. Mohammadpour, A., Ahmadipour, Z., & Badiei, M. (2006). The role of border function evolution on the geographical space of the tax collectors on the Iran-Turkmenistan border. *Spatial Planning and Planning*(Special Issue of Geography), 147-172. [In Persian]
13. Mousavi, M.N. (2013). Evaluation of the role of common border markets in the development and welfare of border areas Case: Piranshahr Tamerchin border market. *Quarterly Journal of Geography and Development*, 11(33), 55-69. [In Persian]
14. Peña, S. (2005). Recent developments in urban marginality along Mexico's northern border. *Habitat International*, 29(2), 285-301.
15. Pour-Azizi, A., & Bayezi, I. (2018). The effect of economic exchanges on the development of border cities, a case study of Piranshahr. *Journal of Human Geography Research*, 50(4), 1065-1049. [In Persian]
16. Qaderi Hajat, M., Abdi, E., Jalili Parvaneh, Z., & Bagheri Saranjianeh, N. (2010). Explaining the Role of Border Markets in Security and Sustainable Development of Areas Around the Case Study: South Khorasan Border Markets. *Geopolitical Quarterly*, 6 (19), 121- 151. [In Persian]
17. Rafieian, M., Moloudi, J., Meshkini, A., Roknauddin Eftekhari, A., & Irandoost, K. (2014). Relationship between border function change and improving the situation around border cities(Baneh and Saqez cities). *Journal of Urban Studies*, No. 9, 58-45. [In Persian]
18. Rietveld, P. (2001). Obstacles to openness of border regions in Europe. In van Geenhuizen M & R Ratti (eds). *Gaining advantage from open borders. An active space approach to regional development*(pp. 79–96). Ashgate: Aldershot.
19. Rietveld, P. (2012). Barrier effects of borders: Implications for border-crossing infrastructures. *EJTIR*, 12 (2), 150-166.
20. Siami, Q., & Darban Astana, M.R. (2012). Spatial-Functional Implications of Border Markets on the Economy and Security of Iran's Urban and Rural Post-Coastal Territories. National Conference on Border Cities and Security. *Challenges and Approaches, Sistan and Baluchestan University*, 1510-1522. (In Persian)
21. Smallbone, D., Labrianidis, L., Venesaar, U., Welter, F., & Zashev, P. (2007). *Challenges and prospects of cross border cooperation in the context of EU enlargement. Sixth Framework Programme,(Priority 7: Citizens and Governance in a Knowledge-based Society)*. London: Kingston University.

22. Stiller, S. (2003). *Integration in the German-Polish border region – Status Quo and Current Developments*. Paper presented at 43rd Congress of the European Regional Science Association ‘Peripheries, Centres and Spatial Development in the New Europe’ August 27th – 30th, Jyväskylä, Finland.
23. Taleshi, M., & Golchini, Q. (2018). Arrangement of border markets in western Iran Economic-physical model in the sustainability of small towns Case study of Siranband Baneh border market. *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 10(3), 395-381. [In Persian].
24. Topaloglou, L. (2009). Obstacles in economic cross border interaction across the EU external and Northern Greek border regions. *MIBES Transactions*, 3(1),
25. Topaloglou, L., & Petrakos, G. (2006). *The new economic geography of the Northern Greek border regions*. 46th Congress of the European Regional Science Association, 23-27, 1-30.
26. Valiqlizadeh, A., & Hosseinejad, A. (2016). Assessing the role of common border markets in the development and welfare of border areas (Case study: Siranband Baneh border market). *Journal of Border Studies*, 4(4), 21-1. [In Persian].
27. Van den Bergh, K., Bruninx, K., & Delarue, E. (2018). Cross-border reserve markets: network constraints in cross-border reserve procurement. *Energy Policy*, 113, 193-205.
28. Van der Veen, A. and Boot, D-L(19995). Cross- border Cooperation and European regional Policy. In J. Anderson(ed). *Transnational Democracy: Political Spaces and Border Crossings*. (pp.75- 94). London: Routledge.
29. Wan, W. Y. (2017). Cross-border public offering of securities in fostering an integrated ASEAN securities market: The experiences of Singapore, Malaysia and Thailand. *Capital Markets Law Journal*, 12(3), 381-411.
30. Wasti-Walter, D. (2009). Borderlands. International encyclopedia of human geography, editors-in-chief: Kitchin, R and Thrift, N., Volume 1(pp. 332-339), Elsevier Ltd.
31. Wilson, C. (2015). The U.S.Mexico Border Economy in Transition, Woodrow Wilson International Center for Scholars 96-3.
32. Zarghani, H. (2019). *An Introduction to Sustainable Border and Border Security*. Tehran: Iran Geopolitical Association Publications. [In Persian].
33. Zarghani, S.H., Mehdizad, S., & Azami, H. (2012). Analysis of political-spatial reflections of border markets (a case study of Bashmaq Marivan border market). *Spatial Planning and Planning*, 16 (73), 1-23. [In Persian]